

Arabiska filosofins betydelse – om Boethius de Dacia

Av José Luis Ramírez

I Rhetorica Scandinavica publicerades för en tid sedan en klassikerpresentation med en text av Boethius de Dacia skriven av Hanne Roer. Jag har i andra kretsar än de som omfattar retoriker, minst ett tiotal gånger, nämnt den nordiske medeltidsaristoteliker Boethius de Dacia som en personlighet som borde lyftas fram och vars verk borde bekantgöras.

Hanne Roer klassar honom som ”radikal aristoteliker”, vilket är en rätt allmän beskrivning. Han hör dock hemma i en riktning vars precisare benämning lyder: ”Averroisterna”. Om man bara ser honom som en radikal aristoteliker döljer man Boethius kontakt med den arabiska kulturen.

Averroismen var en radikal aristotelisk tolkning som fått sitt namn från den arabiske filosofen från Córdoba, Averroes. Den arabiska aristotelismen (som räddade mycket av kunskapen om Aristoteles och andra grekiska tänkare) uppstod genom de kontakter med de grekiska skrifter som hamnade i Syrien, när Justinianus stängde de atenska filosofiskolorna för att rädda kristendomens hegemoni.

Det ledde till att Aristoteles efterföljare hamnade bl a i Syrien och att hans texter (liksom många andra texter i medicin, astronomi, mm) översattes till syriska och till arabiska och spreds i hela den arabiskt dominerade världen.

En viktig introduktör var al-Farabi. I Bagdad uppstod en känd skola vars främste personlighet var Ibn Sina (Avicenna – också känd i medeltidens Europa) som är Ibn Rushd aristoteliska föregångare. Den kordobesiske filosofen intog en mer radikal hållning som kom att strida mot den kristna kyrkans uppfattning av relationen mellan förnuft och tro och gav upphov till en sekularistisk hållning.

Ibn Sinas aristotelism och medicinkunskap blev kända i den europeiska medeltiden. Hans medicinska handbok (”Kanun”) blev kurslitteratur i många högskolor under flera århundraden. Averroes (1126-1198) var också filosof, läkare och jurist i Cordoba.

Västeuropa är skyldig Averroes för vår kunskap om flertalet av Aristoteles-texter (särskilt Retoriken, dock inte Politiken). Albertus Magnus och hans efterföljare Thomas av Aquino, blev de första aristotelikerna inom den europeiska kristendomen.

Thomas kallar Aristoteles för "Filosofen" och Averroes för "Kommentatorn". När averroismen blev fördömd av kyrkans ledning tvingades dock såväl Albertus som Thomas att nyansera sin position för att inte komma i konflikt med den officiella doktrinen. De tog taktiskt avstånd mot den s.k. "dubbla sanningens-teori" och skrev var sin text under titeln "De unitate intellectus contra averroisterna" (mot averroisternas uppfattning om intellektet och kunskapen).

Averroes skrifter (Aristoteles texter, deras kommentar och deras parafra) blev kända på latin tack vare översättarskolan i den västgotiska staden Toledo, där judiska tolkar förmedlade texterna från arabiska till latinet. På Sicilien uppstod också en förmedlande skola.

Averroismen fanns både i Italien och i Frankrike. De mest kända och kontroversiella averroisterna var lokaliserade i Parisuniversitet: Sigerius av Brabant och Boethius de Dacia. Senare kristna filosofer som t.ex. Wilhelm av Ockham visar samma påbrå som averroisterna. En rationalistisk tendens var redan på gång dessförinnan med personligheter som Abelard de Clairvaux. Den s k Universalistriden innebar också en klargörande diskussion som öppnade en kyrkligt dominerad universitetsanda.

Jag presenterade Averroes' betydelse under en konferens i Medelhavsmuséet för c:a 15 års sedan. Den väckte starkt intresse. Kort tid därefter skapades ett nytt svenskt studieförbund med muslimsk invandrarbakgrund som fick namnet Ibn Rushd (Averroes arabiska namn, dvs. Rusdhsson). Jag var med vid invigningen och har försökt vid ett flertal av deras seminarier och konferenser att få till stånd intresse och studier om Averroes liv och verk.

Averroes betydelse för Europa kan bidra till en bättre förståelse mellan våra olika kulturer. Jag har dock inte lyckats med det. Jag har samlat mycket litteratur om arabisk kultur och filosofi och ombads att skriva en biografi av Averroes, eftersom jag är en son till en kordobesiska och har elementära kunskaper också i arabiska (som har hjälpt mig att få en fördjupad kunskap i lingvistik och om olika språks ordbildningslära). Tyvärr har tiden inte räckt till för detta.

Mitt intresse för den spansk-arabiska kultur och geografi lever dock vidare. Jag var bl.a. med i en internationell konferens om kommunal medborgarinflytande som ordnades i Córdoba på 70-talet och har på 80- och 90-talet anordnat flera studieresor till Spanien som ofta rört sig i Andalusien, en kvarvarande del av det arabiska al-Andalus. Detta område har betytt mycket mer än vad man vill tro för vår europeiska kultur. Nordens folk (västgoterna, svear) fanns exempelvis i den iberiska halvön efter det romerska rikets förfall.

Namnet "Andalus" (regnum vandalorum) är besläktat med Vendel och mitt eget namn är ett arv från den nordiska benämningen av "rådmannen" (Radamiro). Ramírez kan således betyda Rådmansson. Madrid bär ett arabiskt namn (Maghrit) och jag kan också kalla mig själv Yusuf ibn-Radamirus al-Maghriti.

När det gäller det arabiska intresset för Aristoteles "Retorik" är det viktigt att påpeka att Retoriken och Poetiken ingick hos araberna i den skriftsamling som heter "Organon". I den klassifikation av arabiska texter från Andronikos från Rhodos som vi fick i arv i den latinska Europa gavs emellertid intrycket att Retoriken och Poetiken inte hade att göra med Analytikerna, Topikerna, Interpretationen och Refutationen (principer för vederläggning av påståenden). Detta är en björntjänst som skadat Retorikens grundläggande funktion i kunskapsprocessen.

De europeiska universitetens bildande dominerades av en dogmatism som styrdes av den kristna tron och kyrkan, där teologin var huvudämnet. Detta kan man också konstatera i krönikor om Uppsala universitet (Axel Nelson: "Om Uppsala Universitet under Medeltiden", Almqvist & Wiksell 1927, Uppsala)

Att den arabiska aristotelismen innebär en stark befrielse från den dogmatiska kristna tron och en satsning på rationalitet och reflexion har beskrivits av den tyske filosofen Ernst Bloch i en bok som (i svensk översättning) bär titeln: "Avicenna eller Den aristoteliska vänstern".

Denna bok utgår visserligen från Avicenna och Bagdad, men behandlar också Averroes och averroismen. Det var Henri Cöster som tipsade mig för längesedan om denna text. Det vore väldigt bra att få denna lilla bok på svenska och vidga grunden för förståelsen av Boethius de Dacias verk och betydelse.